

יחס האוכלוסייה ליהודים בארצות הכיבוש, בזמן ה'פתרון הסופי'

א. ידע:

- שלושה דפוסי התייחסות: משתפי הפעולה עם הנאצים - מניעים ודרכי פעולה. הרוב הדומם, העומדים מן הצד - ההסברים לתופעה המעטים שסיכנו עצמם על מנת להציל יהודים. (פירוט מוקדי הלימוד – בסעיף הבא).
- הגדרת התואר חסידי אומות עולם. מניעי המצילים והדילמות מולן עמדו. דפוסי עזרה והצלה. דוגמה – סיפור אישי של חסיד אומות עולם.

ב. מיומנויות:

- ניתוח טקסט חזותי
- ניתוח טקסט מילולי
- ניתוח קטע קולנועי דקומנטרי
- בניית טיעון
- עריכת השוואה

ג. מצגות:

שיעור - גלבוע כהן

יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש ליהודים בזמן ביצוע ה'הפתרון הסופי' - גלבוע כהן [מצגת](#)

יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש ליהודים בזמן ביצוע ה'"הפתרון הסופי": דוגמאות לחסידי אומות העולם - גלבוע כהן [מצגת](#)

ד. דוגמאות לשאלות ממבחני תוכנית סח"ב:

1. שאלה מתוך מבחן מסכם, טוטליטריות ושואה העמק המערבי יפעת, דצמבר 2019:
בשאלה זו נדרש התלמיד להבנת הנקרא, לקישור בין קטע מקור לבין מה שלמד ולהבחנה בין עובדה לדעה בדברי חוקר, וכן לעשות שימוש מושכל בספר הלימוד באמצעות בחירת מקור המציג דרך פעולה שונה מזו המוצגת בקטע המקור

מצילים, משתפי פעולה וגיבורים

קרא את הקטע שלפניך :

יום אחד, ביולי 1941, רצחה מחצית מאוכלוסייתה של עיר קטנה במזרח אירופה את חציה האחר – כ-1600 גברים, נשים וילדים. באותו יום הובלה כל הקהילה היהודית של ידוובנה אל אסס תבואה שבו נכלאה. האסס נשטף בבנוזין והוצת. רק אדם אחד, יאנק נוימרק שמו, הצליח להימלט מהגיהינום.
מי שרצח את היהודים היו למעשה שכניהם.

ברצח עצמו השתתפו 92 מתושבי העיירה. חלקם הובילו את היהודים אל הכיכר המרכזית. חלקם שמרו עליהם. חלקם השתתפו פיזית בהבערת האסס. אולם כל מי ששהה באותו יום בעיירה והיה בעל חושים בריאים ידע על המעשה. את המראות, הזעקות והריחות אף אחד לא יכול היה לעצור.

“בידוובנה טבחו פולנים רגילים ביהודים רגילים [...] אנשים בני כל הגילים ובעלי מקצועות שונים; לפעמים משפחות שלמות, אבות ובנים שפעלו יחדיו. אפשר לומר שהיו אזרחים טובים שנענו לקריאה של הרשויות. והיהודים, למרבה זועתם, ראו לנגד עיניהם פנים מוכרות – לא אנשים אלמונים במדים, ברגים קטנים במכונת מלחמה, שליחים המבצעים פקודות, אלא את שכניהם שבחרו להרוג והיו מעורבים בפוגרום הדמים – תלוינים מרצון.”

(מעובד מתוך יאן טומאש גרוס, שכנים, 2001)

א. מהו דפוס הפעולה הבא לידי ביטוי בקטע המקור, מהי עמדתו של ההיסטוריון יאן טומאש לגבי דפוס פעולה זה.

ב. מספר הלימוד ממנו למדת, בחר מקור מילולי או חזותי אחד המתאר דפוס פעולה שונה מזה המוצג בקטע מקור. ציין מראה מקום מדויק (שם הספר, הוצאה, שם המקור, עמ') והסבר כיצד המקור מבטא דפוס פעולה שונה.

2. שאלה מתוך מבחן מסכם, טוטליטריות ושואה תיכון המושבה, זיכרון יעקב, חורף תש"ף.

יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש ליהודים בזמן ביצוע הפתרון הסופי

קרא את קטע המקור שלפניך והשב על השאלה שאחריו.

המחקר ההיסטורי שנערך בבלגיה התמקד בנושא של הצלת יהודים והשתתפות במחתרות אנטי-נאציות. מלכת בלגיה, אליזבת, אפילו קיבלה ב-1964 מ"יד ושם" תואר של חסידת אומות העולם, בשל התערבותה לטובת כמה מאות יהודים שחיו בבלגיה. פעולה שהצילה את חייהם. המחקר מלמד כי מלכת בלגיה השתמשה במעמדה ובכוחה הפוליטי והתערבה לטובת יהודים שהחזיקו באזרחות בלגית בלבד. עם זאת, הרוב המכריע של היהודים במדינה, שלא היו אזרחים בלגים, גורשו ע"י הנאצים. בסופו של דבר נספו כ-25 אלף יהודים, כ-44% מהיהודים שחיו בבלגיה ערב הכיבוש הגרמני.

(דן הכמן, בלגיה והיהודים, הארץ, 2007)

א. האם לדעתך צדקה הוועדה כאשר העניקה למלכת בלגיה את אות חסידת אומות העולם. הצג טיעון אחד התומך בעמדתך וטיעון אחד המנוגד לה. התבסס בתשובתך על עובדה היסטורית.

3. מתוך מבחן מסכם טוטליטריות ושואה הריאלי, חיפה, חורף תש"ף
בסעיף ב' של השאלה נדרש התלמיד לחשיבה מסדר גבוה כאשר הוא מתבקש לערוך השוואה בין שני סיפורים של חסידי אומות עולם. התלמיד נדרש להציע את התבחינים (קריטריונים) להשוואה, וכן להסיק מסקנה בעקבות ההשוואה שערך.

יחס האוכלוסייה המקומית וחסיד אומות העולם בתקופת "הפתרון הסופי".

קרא על אנטון סוחניסקי, חסיד אומות העולם מאוקראינה, וענה על השאלות

אנטון (אנטוס) סוחניסקי היה אדם מנודה ומתבודד. היו שכינו אותו "שוטה הכפר". הוא מעולם לא התחתן וחי – בדוחק תמידי – בבית קטן וצנוע בזבורוב [באוקראינה]. משפחת צייגר הכירה את סוחניסקי עוד לפני המלחמה, ולאחר גלי רציחות בעיירה ופינוי היהודים לגטו, הציע סוחניסקי למשפחת צייגר ולשלוש נשים יהודיות נוספות להסתתר בביתו. ביוני 1943, לאחר שפשטו שמועות שהגרמנים עומדים לחסל את כל יהודי זבורוב הנותרים, החליטו משפחת צייגר כי אין בררה אלא להפקיד את גורלם בידיו של האיש המשונה.

במשך שארית המלחמה, הם נותרו דחוסים בתוך חור חשוך באדמה, ללא מרחב לזוז ורק מנורת נפט קטנה האירה להם מעט בחשכה. הפחד להיתפס היה כה רב שהם לא העזו לצאת מן המחבוא אפילו פעם אחת. סוחניסקי היה מביא להם כל מזון שהצליח להשיג, והיה מפנה את הסיר ששימש לצרכים. מציאת מזון עבור שישה אנשים היתה משימה כמעט בלתי אפשרית עבור אדם עני כמו אנטון. במקביל, צריך היה להתמודד כל העת עם הסכנה שייחשף על ידי שכניו או על ידי הגרמנים. והסכנה היתה רבה. פעם אפילו הגיעה יחידת שיטור מקומית והגרמנים חיפשו אצלו וחקרו אותו.

אנטון סוחניסקי הוכר על ידי יד ושם בתור חסיד אומות העולם ב-1974, ונשאר בקשר עם משפחת צייגר שנים לאחר סיום המלחמה.

(מעובד מתוך אתר "יד ושם")

- א. הסבר מדוע הוכר אנטון סוחניסקי 'חסיד אומות העולם', בסס תשובתך על שלושה קריטריונים.
- ב. קרא על הדיפלומט ראול ולנברג בספר הלימוד. ערוך השוואה, בעזרת שני תבחינים, בין פעלו של אנטון סוחניסקי לפעלו של ראול ולנברג להצלת יהודים. מה ניתן ללמוד על תואר 'חסיד אומות העולם' מהשוואה זו?

4. שאלה מתוך מבחן מסכם טוטליטריות ושואה נירים, בוסתן הגליל, חורף תש"ף.

בסעיף ב' של השאלה נדרש התלמיד לחשיבה מסדר גבוה כאשר הוא מתבקש לערוך השוואה בין שתי מדינות בהן גורל היהודים היה שונה בתכלית. התלמיד נדרש להציע את התבחינים (קריטריונים) להשוואה, וכן להסיק מסקנה בעקבות ההשוואה שערך.

ההצלה במדינות אירופה בתקופת השואה

הטבלה שלפניך מציגה הערכה של ההרכב הדמוגרפי של יהודים במספר מדינות אירופה לפני ואחרי השואה.

התבונן בנתונים שבטבלה שלפניך:

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף חברה ורוח
 הפיקוח על הוראת היסטוריה

מדינה	אוכלוסייה לפני המלחמה	אובדן מקסימלי
בלגיה	65,700	28,900
בולגריה	50,000	0
צרפת	350,000	77,320
הונגריה	825,000	569,000
איטליה	44,500	7,680
ליטא	168,000	143,000
הולנד	140,000	100,000
פולין	3,300,000	3,000,000
סלובקיה	88,950	71,000

מתוך: https://www.yadvashem.org/yv/he/holocaust/resource_center/faq.asp

א. בחר באחת מהמדינות המופיעות בטבלה והסבר בעזרת מידע בספר הלימוד, מה היה גורל היהודים במדינה זו.

ב. ההערכה היא שלפני מלחמת העולם השנייה חיו בדנמרק כ-7,800 יהודים, ובמהלך השואה נספו מתוכם כ-60 יהודים.

- צפה בסרטון ביוטיוב [הצלת יהודי דנמרק](#)

ערוך השוואה, בעזרת שני קריטריונים, בין גורל יהודי דנמרק לגורל היהודים במדינה שבחרת בסעיף א'. הסבר מה ניתן ללמוד מהשוואה זו על גורל היהודים בתקופת השואה.

ה. הצעות למטלות נוספות:

1. יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש הנאצי- מנקודת מבטו של ניצול השואה פרץ

חורשתי – עדות מצויירת

לפניך ציורים שצייר ניצול השואה, פרץ חורשתי (1920 – 2017) בגיל 70. כ-50 שנה לאחר השואה, החל חורשתי לצייר את האירועים שחווה בתקופה השואה בפולין. חורשתי צייר במשך 20 שנה כ-200 ציורים ובהם את חייו בגטו, במחנה ריכוז וכפרטיזן ביערות במזרח אירופה. לכל ציור הוסיף חורשתי תיאור מילולי.

- א. התבונן בשני הציורים, אילו דפוסי התייחסות כלפי היהודים באים לידי ביטוי בציורים. בסס את תשובתך באמצעות דוגמאות מהציורים.
- ב. כיצד מציג חורשתי את יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש ליהודים. בסס את תשובתך על הציורים, ועל עובדה היסטורית אחת.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

ג. מתחת לציורים מובאים שני מקורות היסטוריים המתייחסים ליחס האוכלוסייה המקומית ליהודים, איזה מקור מחזק את עדותו של חורשתי בנוגע ליחס האוכלוסייה המקומית ואיזה מקור סותר? הסבר את בחירתך (התייחס לסוג המקור, זהות הכותב, זמן כתיבתו)

ד. הסבר כיצד תורמת העדות של חורשתי ללימוד על יחס האוכלוסייה המקומית בארצות הכיבוש ליהודים?

ציור מס' 1

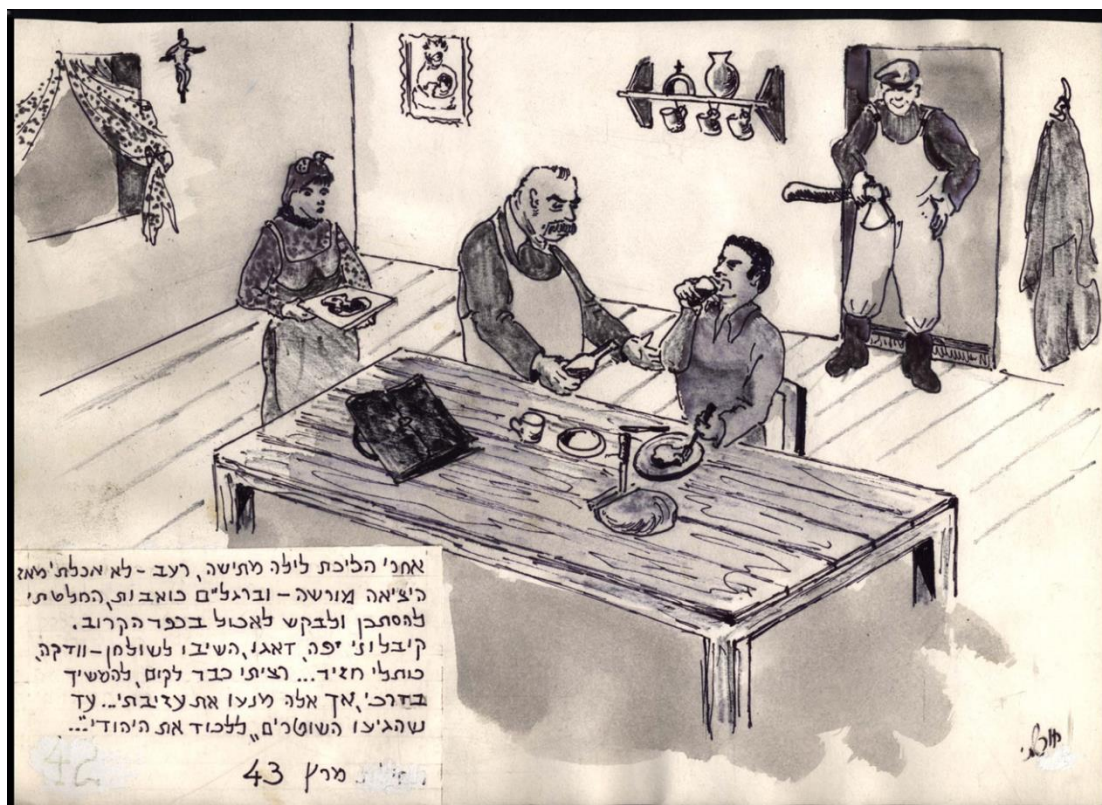

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף חברה ורוח
 הפיקוח על הוראת היסטוריה

ציור מס' 2:

ציור מס' 3:

מדינת ישראל
משרד החינוך
המוזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

מקורות היסטוריים :

- מקור מס' 1 : מתוך ההצהרה המשותפת של ממשלות ישראל ופולין מ-5 ביולי 2018
מקור מס' 2 : מתוך יומנו של ההיסטוריון ד"ר עמנואל רינגלבלום, שתיעד את חייו ואת חיי היהודים
בוורשה בזמן הכיבוש הנאצי (1939-1940)

מתוך ההצהרה המשותפת של ממשלות ישראל ופולין מ-5 ביולי 2018
"אנחנו לא מסכימים למעשים המיוחסים לפולין או לכל העם הפולני אשמה בגין מעשי הזוועה שבוצעו על-
ידי הנאצים ומשפטי הפעולה שלהם ממדינות שונות. לרוע המזל, האמת העצובה היא שבאותו זמן אנשים
מסוימים בלי קשר – למוצא, לדת או לאמונה חשפו את הפרצוף האפל ביותר שלהם. אנו מעריכים את
העובדה שמבני הארגון של מדינתם – המחותרת הפולנית, בפיקוחה של הממשלה הפולנית הגולה, יצרו
מנגנון של עזרה וסיוע מערכתי לאנשים ממוצא יהודי ובתי המשפט המחתרתיים הוציאו פסקי דין נגד
פולנים בגין שיתוף פעולה עם שלטונות הכיבוש הגרמנים, וכמו כן בגין הלשנה על יהודים."
סעיף 4 מתוך הצהרה משותפת של ראשי הממשלה של מדינת ישראל ורפובליקת פולין, 5 ביולי 2018

הקטע הבא נכתב ב-1939 – 1940 על-ידי ההיסטוריון ד"ר עמנואל רינגלבלום, שתיעד את חייו וחיי היהודים
בוורשה בזמן הכיבוש הנאצי.
"... בחורף כבר אירעו מספר מהומות אנטישמיות, אך המפורסם ביותר הוא הפוגרום של פברואר 1940.
כנופיות בריונים אנטישמיים בהנהגת גרמני משוטטות ברחובות. הגרמני הוא הנותן חסותו לאירוע ומאבטח
אותו. נשקם – מקלות ומוטות ברזל. הסיסמאות שבפיהם, "הבוז והמוות ליהודים", "תחי פולין העצמאית
בלא יהודים". בדרכם הם פוקדים את חנויות היהודים, המסומנות בתגי "מגן דוד", את חלונותיהן מנפצים,
את תריסי הברזל עוקרים ממקומם, פותחים את הדלתות לרווחה ושודדים הכל. יהודים שנקלעו לדרכם
מוכים עד אובדן חושים. השוד הוא שיאם של המאורעות ומטרתם האמיתית. הפוגרום נמשך ימים אחדים
מבלי שאיש יתערב. שותקת המשטרה הפולנית, הממונה על ביטחון התושבים, נאלמו דום הארגונים
הפטריטיים הפולנים..."
עמנואל רינגלבלום, מכתבים אחרונים – יחסי יהודים-פולנים (ירושלים, 1992 – 1994), עמ' 194 – 199

2. אלי ויזל – סכנות האדישות: צפה בסרטון וענה על השאלות המצורפות:

סיפור חייו של אלי ויזל (06: 6 דקות)

- א. קרא את "נאום האדישות" שנשא אלי ויזל בבית הלבן, בארה"ב בשנת 1999, לאיזה דפוס התייחסות האוכלוסייה המקומית בזמן הכיבוש הנאצי התכוון ויזל באומר "אדישות איננה התחלה; היא סוף". בסס את תשובתך על עובדה היסטורית אחת.
- ב. מהי ביקורתו של ויזל בנוגע ליחס האוכלוסייה המקומית בתקופת השואה? מהי תרומתו של הנאום להבנת הנושא? הבא דוגמה מתוך קטע המקור שמבטאת את יתרונו.

"נאום האדישות" / אלי ויזל

אלי ויזל, ניצול שואה מסיגט שבהונגריה ניצל עם אביו ממחנות ריכוז כל משפחתו נספתה, עיתונאי וסופר שפעל רבות למען הפצת השלום העולמי, חתן פרס נובל לשלום.

(נאום בבית הלבן בארצות-הברית, 12.4.1999)

הרי האדישות מסוכנת יותר מכעס ושנאה. את הכעס אפשר לעתים להפנות לאפיקי יצירה... אבל האדישות לעולם אינה יוצרת... אדישות איננה מעוררת תגובה. אדישות איננה תגובה. אדישות איננה התחלה; היא סוף. ולכן האדישות היא תמיד חברה לאויב, שכן היא מיטיבה עם התוקפן – לעולם לא עם קורבנו, שכאבו מועצם כשהוא מרגיש נשכח מלב. לא להגיב למצוקה, לא להעניק שביב של תקווה כדי להקל את בדידותם של האסיר הפוליטי בתאו, הילדים הרעבים, הפליטים חסרי הבית – פירושו הגלייתם מן הזיכרון האנושי. ובהכחשת אנושיותם, אנו בוגדים באישיותנו... וזה אחד הלקחים החשובים ביותר מן הניסיונות של המאה החולפת בטוב וברע. במקום שממנו אני בא, החברה הייתה מורכבת משלוש קטגוריות פשוטות: הרוצחים, הקורבנות והעומדים מן הצד... אז הרגשנו נטושים, נשכחים. כך הרגשנו כולנו.

מתוך: רוזלינד הורטון וסלי סימונס, נאומים ששינו את העולם, מטר, 2008.

3. חסידי אומות העולם - וסיפורי הצלה אחרים: לפניכם קישור לאתר יד ושם בנושא חסידי אומות העולם

חסידי אומות העולם - אתר יד ושם

- א. בחר סיפור אחד של חסידי אומות העולם מתוך אתר יד ושם, הצג אותו על פי: שם, מקום, מניעי המצילים, הדילמות או הקשיים עימם התמודדו, דפוסי העזרה וההצלה לפיה פעלו. הסבר מדוע גיבורי הסיפור שבחרתם זכו בתואר "חסידי אומות העולם"
- ב. צפה בסרטון: ילדים בשואה – הצלה בידי חסידי אומות העולם (2: 35 דק')

הסבר במה דומים מעשיהם של שני חסידי אומות העולם שבחרת בסעיף א' לזה המוצג בסרטון. הצג את הייחודיות של התואר 'חסיד אומות העולם'.

ג. חפש בספר הלימוד סיפור הצלה שלא עומד בקריטריון של הענקת התואר חסידי אומות העולם: תאר אותו בקצרה, הסבר מדוע הסיפור לא עומד בקריטריונים שנקבעו להענקת תואר 'חסידי אומות העולם'?

4. הצלת יהודי בולגריה ודנמרק בשואה

לפניכם קישור לאתר יד ושם בנושא הצלת יהודי בולגריה ודנמרק.

[הצלת יהודי בולגריה – יד ושם](#)

[הצלת יהודי דנמרק- יד ושם](#)

- א. בדנמרק ובבולגריה התארגנה פעולת הצלה בהיקף כלל ארצי, הצג את ההבדלים בפעולות ההצלה בין שתי המדינות? ממה נובעים ההבדלים?
- ב. סיפור הצלת יהודי בולגריה ודנמרק הינו סיפור ייחודי ואחר בתקופת השואה, הסבר טיעון זה באמצעות שתי עובדות היסטוריות.
- ג. צפה בסרטון וענה על השאלה:

[לה שמבון-סור-ליניון- הכפר הצרפתי שהציל יהודים](#)

מה ייחודו של סיפור ההצלה בכפר לה שמבון –סור-ליניון? מהם קווי הדמיון והשוני בין סיפור הצלה זה לסיפורי הצלת יהודי בולגריה ודנמרק?

5. כאב ודילמות במסגרת ההצלה - נקודות מבט של המצילים.

יופ וסטרוויל, הוא חסיד אומות עולם הולנדי שסייע לעשרות יהודים להסתתר בהולנד ואף עזר להבריח רבים מהם מחוץ לגבולותיה לארצות נייטרליות. בשנת 1944, במהלך ניסיון הצלה של שתי נערות יהודיות נעצר ויטרוויל על ידי הגסטפו. הוא עונה באופן אכזרי אך לא הסגיר את שמות חבריו לפעילות ההצלה ואת המידע הרב אודות יהודים מסתתרים שהיה ברשותו. באוגוסט 1944 הוצא ויטרוויל להורג. ימים ספורים קודם לכן הוא כתב שיר לידידיו:

"כלא, כתלים ארבעה, מנעול. והפתח סתום.

מאוחר. מאוחר כבר מאד, והאור הדולק עמום...

הנה הם הינם - כל רעי, לצדי הם עומדים בשורה

ביחד צעדנו מול צר את הדרך הזאת הישרה...

אחת לי עכשיו, היינו-הך אם אמות או אוסיפה לחיות.

אור פלא גדול בי נפקח, ועשרתי, עשרתי מאד...

שעת הרהורים חרישית, ולילה ארוך ומאפיל.

הזוהר אשר מתוכי - שטוף שטפני כלילי."

מתוך: [אתר יד ושם](#)

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

לזכרו של יופ וסטרוויל נשתל יער בישראל הנושא את שמו. יופ וסטרוויל שהיה מורה טען כי לא יוכל לחנך כאשר הוא איננו מוחה או פועל כנגד המעשים הנוראיים של הנאצים. בזכות מעשיו הוא היה מופת לאדם הפועל על פי צו מצפונו על אף המחיר הכבד.

- א. הסבר כיצד השיר שכתב יופ וסטרוויל, משקף את מניעי המצילים? הדגם מתוך קטע המקור (השיר) את הקשיים והדילמות מולן עמדו המצילים?
ב. קרא את קטע המקור וענה על השאלה:

מנאמו של חסיד אומות העולם אוסקר שינדלר במעמד נטיעת העץ לכבודו בשדרת חסידי אומות העולם ביד ושם, 1962.

אכן לא היה קל בימים ההם. שום דבר לא היה קל. גם בזמנים האלה כל אחד היה צריך להיות בסדר - אבל אל תשכחו כי אז [כל] אחד פחד מהשני - גם הגרמנים. אני השתדלתי להיות בסדר ואילו היו יותר גרמנים שהיו מוכנים לסכן עצמם ודאי היה המצב אחר.

...לי היו לא מעט צרות בגלל התעסקותי ביהודים... באתי לפולין לעשות עסקים ולא להציל יהודים. אבל נתקלתי ביהודים... לא קשה היה לי לברוח עם רכושי - אבל נשארתי אתכם עד הסוף. היום קל לדבר על כך אבל אז הכל היה קשה. כי כאשר רציתי בוילצ'קה להציל 6 יהודים או להוציא מהקרונות 35 יהודים, חששתי לשתף בזה אנשים אחרים, [כאמור, כל] אחד פחד מהשני. נכון כי היה לי האומץ... .

לא נשקתי אתכם אבל אהבתי אתכם והשתדלתי לעשות כמיטב יכולתי, ולעזור באותם המקרים שלא יכולתם לעזור לעצמכם".

מתוך: [אתר יד ושם](#)

כיצד אוסקר שינדלר מסביר את מעשיו? מה היו מניעיו בהצלת יהודים? כיצד דבריו מבטאים את הדילמות שעמדו בפני המצילים?

ג. מה הוסיפו לכם נקודות המבט של המצילים להבנת מעשיהם בתקופת השואה? הביאו דוגמה לביסוס תשובתכם מכל אחד מקטעי המקור. (התייחסו לזהות הכותבים, זמן הכתיבה, מה נאמר במקור? קהל היעד אליו מופנים הדברים).